RECENZIE A SPRÁVY

HOFFMANNOVÁ, Jana – HOMOLÁČ, Jiří – CHVALKOVSKÁ, Eliška – JÍLKOVÁ, Lucie – KADERKA, Petr – MAREŠ, Petr – MRÁZKOVÁ, Kamila: *STYLISTIKA PSANÉ A MLUVENÉ ČEŠTINY*. Praha: Academia 2016. 510 s. ISBN: 978-80-200-2566-1.

Hlavným cieľom monografie *Stylistika psané a mluvené češtiny* je podľa krátkeho textu, ktorý ju uvádza, zachytiť aktuálne premeny štýlu (česky) hovorených a písaných prejavov v hlavných komunikačných sférach zhruba v posledných dvoch desaťročiach. Jednotlivé kapitoly publikácie tento zámer naplňujú, prispievajúc tak nielen k poznaniu charakteru súčasnej českej jazykovej komunikácie, ale aj jazykovej, spoločenskej a kultúrnej situácie. Uvažuje sa v nej o zložitých teoretických aj terminologických súvislostiach podôb súčasnej komunikácie, pričom vo viacerých prípadoch sa ponúkajú elegantné riešenia otázok, o ktorých sa dlhodobo diskutovalo a diskutuje, a to aj v slovenských podmienkach. Monografia nadväzuje na bohemistickú tradíciu výskumu funkčných štýlov, ako aj pojmov teoretickej stylistiky, v kontexte výsledkov zahraničných (v tom aj slovenských) výskumov. Autori sa mali možnosť oprieť nielen o množstvo publikácií v historickom priereze vrátane monografických a učebnicových stylistík, ale aj o súčasné výskumy štýlu rozličných typov textov, v neposlednom rade aj o svoje vlastné publikácie z tejto oblasti: zoznam bibliografických prameňov zahŕňa viac ako päťsto jednotiek. Viazanosť na českú funkčnostenylistickú tradíciu je výrazná. Napriek tomu, že publikácia je koncipovaná na odlišných metodologických východiskách, prehľad literatúry o danom probléme sa v jednotlivých kapitolách monografie takmer vždy začína Bohuslavom Havráňkom a jeho zakladateľským textom *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*. Autori sa obracajú na klasické stylistické práce českej proveniencie, porovnávajú sa s nimi v zmysle riešenia teoretických problémov aj konkrétnej deskripcie spôsobu využívania jazykových aj nejazykových prostriedkov, prípadne sa oproti nim vyčleňujú. Ústredný pojem stylistiky – štýl – ponímajú tradične. Uznávajú jeho chápanie na rozličnom stupni zovšeobecnenia ako nevyhnutný atribút každého jednotlivého textu aj ako abstraktnú entitu, ktorá charakterizuje rozličné množiny textov. Opierajú sa o jeho selektívnu koncepciu v zmysle výberu z paradigmy synonymných (konkurenčných) prostriedkov a ich usporiadania v konkrétnom texte. Štýl je definovaný ako „soubor obvyklých a příznačných způsobů volby výrazových prostředků a soubor způsobů uspořádání (organizace) zvolených prostředků, který se uplatňuje v určité komunikační sféře“ (s. 14). Oporným pojmom, ktorý určil aj kompozíciu práce, je práve komunikačná sféra ako súbor (typov) komunikačných situácií a textov príznačných pre určitú sociálnu sféru. Štýl textov prislúchajúcich istej komunikačnej sfére je ovplyvňovaný súborom štýlotvorných faktorov, v čom vidno výraznú nadväznosť predovšetkým na Karla Hausenblasa.¹ Z nich sa dôraz kladie hlavne na dichotómiu hovorenosti

¹ Petr Mareš ako autor *Úvodu* pripomína, že koncepcia štýlotvorných činiteľov ovplyvňujúcich štýlovú podobu konkrétne chápaných jednotlivých textov aj abstraktne chápaných súborov textov, ktorá sa stala pevnou súčasťou českej aj slovenskej stylistickej reflexie od polovice 50. rokov minulého storočia, vychádzala hlavne z dôkladného výkladu K. Hausenblasa.

a písanosti (*mluvenosť a psanosť*), ktorá sa dostala aj do názvu monografie. Dôvodom je to, že tento protiklad nepredstavuje len význačný štýlotvorný faktor, ale „súčasne je to veľmi komplexný a mnohotvárný diferenciácie prostupujúci celou oblasťou ľudskej verbálnej komunikácie“ (s. 20). Za prínosné pokladám rozlišovanie medzi mediálnou a konceptuálnou hovorenosťou a písanosťou. Mediálnu, substanciálnu hovorenosť/písanosť určuje použitie hlasu na jednej strane a sústavy konvencionalizovaných grafických znakov na druhej strane. Konceptuálna hovorenosť/písanosť je určená špecifickými štylistickými kvalitami (kontextualizácia oproti dekontextualizácii, dynamickosť oproti statickosti, fragmentárnosť oproti kompletnosti a pod.). Mediálne hovorené texty sú často formulované tak, že sa svojou podobou približujú písaným textom, a naopak, niektoré písané texty svojou výstavbou viac či menej zodpovedajú spontánnosti, improvizovanosti, neuzavrenosti a kontaktovosti typickým pre hovorené a neformálne vyjadrovanie (s. 21). Táto teoretická platforma umožňuje zachytiť a vysvetliť mnohé pre súčasnú komunikáciu charakteristické prechodné a hybridné spôsoby oveľa presnejšie a jasnejšie, než sme sa s tým mali možnosť stretnúť v iných publikáciách. Takto nastavené metodologické východiská umožnili postulovať analytický aparát, vytvárajúci základnú os opisu a výkladu zachytávaných javov a odrážajúci sa v štruktúre jednotlivých kapitol. Tie sa venujú siedmim komunikačným sféram: bežnej, každodennej; inštitucionálnej (administratívnej); odbornej; školskej; mediálnej; reklamnej a literárnej.² Aj vo výbere daných komunikačných sfér (azda okrem školskej a reklamnej komunikačnej sféry) možno vidieť ohlasy tradičného prístupu deskripcie jednotlivých funkčných štýlov, s ktorým sa stretávame v starších aj najnovších českých aj slovenských štylistických prácach. Na druhej strane, metodologická previazanosť komunikačnej a sociálnej sféry, ktorá viedla k takémuto výberu, znamená systematickejšie a logickejšie vyčlenenie a charakteristiku komunikácie vo zvolených komunikačných sférach oproti tradične vymedzovaným funkčným štýlom, resp. modelovým štruktúram. Dôsledkom je napríklad logická absencia v štylistických opisoch klasicky prítomného rečníckeho štýlu, príp. v slovenských štylistikách pod vplyvom Jozefa Mistříka opisovaného esejistického štýlu. Menej logická je tradičná absencia náboženskej komunikačnej sféry, ktorú však autori vysvetľujú zachovaním únosnosti rozsahu monografie.

Všetky kapitoly majú jednotnú kompozíciu. Názov a krátky úvod vytvára prvý kontakt s podobou komunikácie v príslušnej komunikačnej sfére. Po stručnom prehľade základných prístupov a odkazov na zásadné zdroje nasleduje charakteristika danej komunikačnej sféry, a to prostredníctvom opisu komunikačných cieľov, sociálnych a komunikačných rol účastníkov komunikácie, využívaných kódov, uplatňovaných noriem a charakteristických žánrov. Kódy sa vysvetľujú vo vzťahu k písomnosti a hovorenosti, varietám češtiny a používaniu viacerých jazykov a vo vzťahu k semiotickej heterogenosti opisovanej komunikácie. Systemizačným prostriedkom je aj rozčlenenie kódov multimodálnym spôsobom na verbálny, typografický, grafický a piktorálny statický a dynamický kód.

² Autorkami kapitoly o sfére bežnej každodennej komunikácie sú Jana Hoffmannová, ktorá analyzuje každodenné hovorené dialógy, a Lucie Jílková, ktorá sa venuje písaným dialógom; sféru inštitucionálnej komunikácie spracovali Jiří Homoláč a Kamila Mrázková; sféru odbornej komunikácie Petr Kaderka; sféru školskej komunikácie Eliška Chvalovská; sféru mediálnej komunikácie Petr Mareš a Petr Kaderka; sféru reklamnej komunikácie Kamila Mrázková a sféru literárnej komunikácie Jana Hoffmannová. V *Podákovani* (s. 9) sa uvádza, že inšpirátorkou projektu bola predčasne zosnulá Světlá Čmejrková; po nej prevzala úlohu vedúcej riešiteľky Jana Hoffmannová.

Na takomto základe sa pristupuje k charakteristike štýlu príslušnej komunikačnej sféry. Postupuje sa od analýzy funkcií komunikátov, ktorej základ tvoria jazykové funkcie vydelené Romanom Jakobsonom, cez druhy kontaktov medzi komunikantmi (komunikačné roly) a explikáciu interakčných dichotómií: monologickosť – dialogickosť, pripravenosť – nepripravenosť a verejnosť – neverejnosť. Nasleduje opis najčastejších výrazových prostriedkov. Všetky analyzované javy sú sprevádzané veľkým množstvom príkladov. Názornosť je posilnená predposlednou časťou každej kapitoly, a to ukázkami textov príslušnej komunikačnej sféry a ich interpretáciou, ako aj obrazovou prílohou. Záver patrí načrtnutiu vývinových prognóz dorozumievania v každej z komunikačných sfér. Naznačený analytický aparát bol zvolený veľmi šťastne: je logicky hierarchizovaný a dostatočne pružný na to, aby bol schopný zachytiť dynamiku vyjadrovania v daných komunikačných sférach, a zároveň na to, aby sa mohol v jednotlivých kapitolách mierne modifikovať.

Hoci jednotlivé komunikačné sféry sú reflektované s rozličnou mierou analytického ponoru a detailnosti, všetky sú spracované inovatívne a kombinujúc generalizačný prístup s konkrétnymi príkladmi a ukázkami preukazne pomenúvajú a dokladajú základné tendencie diferencovaného uplatnenia komplexov štylistických kvalít a prostriedkov ich vyjadrenia. Zámerom autorov je sústredenie sa na deskripciu vydelených komunikačných sfér a im zodpovedajúcich štýlov, okrajovo sa venujú javom, keď sa v príslušnej komunikačnej sfére vyskytujú prejavy s odlišnou štýlovou charakteristikou. Platí to aj o takej „tradičnej“ komunikačnej sfére, akou je sféra inštitucionálnej komunikácie a k nej prislúchajúci administratívny štýl. Ide o spracovanie v doterajšom kontexte českej a slovenskej štylistiky podľa môjho názoru najkomplexnejšie (napr. aj s využitím vertikálneho členenia na vyšší administratívny a nižší administratívny štýl). To isté by sa dalo povedať aj o spracovaní elektronickej komunikácie v rámci sféry bežnej každodennej komunikácie. Uznanie treba vysloviť aj v prípade zachytenia základných štylistických tendencií takej heterogénnej komunikačnej sféry, akú predstavuje literárna komunikácia. Jej autorka si za východisko zvolila súbor prozaických, poetických a dramatických diel určených dospelému čitateľovi a tých, ktoré sú „oceňované kritikou i náročnými a kompetentnými čtenáři“ (s. 407). Kapitola o komunikačnej sfére mediálnej komunikácie sa zameriava predovšetkým na písanú aj hovorenú žurnalistiku (tak v audiálnych, ako aj audiovizuálnych médiách), teda v podstate pokračuje v intenciách klasického chápania publicistického štýlu, pravda, na pozadí reflexie jeho žánrovej aj výrazovej dynamiky. Analýza štýlu reklamnej komunikácie sa odvíja hlavne od komerčnej tlačenej reklamy v periodikách a komerčných audiovizuálnych spotov, napriek tomu sa v nej rovnako podarilo zachytiť základné štylistické kvality hlavného prúdu súčasného reklamného textu, a to predovšetkým detailnou analýzou výrazových prostriedkov súčasnej reklamy. Analýza komunikačnej sféry odbornej komunikácie je najstručnejšia a na výrazové prostriedky štýlu sa sústreďuje menej. Viac sa v nej zhŕňajú poznatky (zrejme aj osobné) o organizačných formách a procesoch súčasného vedeckého života. Pri opise písaných žánrov vedeckej komunikácie chýba zmienka o monografických žánroch, analyzujú sa len časopisecké žánre. Kapitola sa osobitne venuje popularizačnému štýlu,³ no vzhľadom na to, ako sa formujú súčasné popularizačné žánre, aj

³ Používam termín navrhovaný J. Mlacom (in: *Sedemkrát o štýle a štylistike*. Ružomberok: Filozofická fakulta Katolíckej univerzity 2007); v danej kapitole recenzovanej monografie autor strieda termín „populárne-naučný“ a „popularizačný“; porov. napr. „srovnáme-li vědecké a populárně-naučné texty, ukáže se jednoznačně, že vyšší míru dialogičnosti najdeme u textů popularizačních“ (s. 201).

ako sa proklamuje zameranie kapitoly na vedeckú a populárno-náučnú komunikáciu, chýba výraznejšia zmienka o prepojenosti popularizácie a mediálnej komunikácie, ako aj ukážka popularizačného štýlu v ukážkovej časti kapitoly.⁴ V analýzach sfér odbornej komunikácie, ako aj mediálnej komunikácie úplne absentuje žáner eseje. Kapitola o štýle školskej komunikačnej sféry sa sústreďuje len na prostredie základnej školy. Vzhľadom na podobnosť výrazových prostriedkov v ukážkach hovorených žánrov, ako aj v prípade ukážok žiackych písaných prác, a vzhľadom na to, že interpretácie sú redukované na krátke komentáre, by bolo možné uvažovať aj o redukcii daných ukážok s komplexnejšou interpretáciou. Samozrejme, všetky ukážky sú cenné, ale miera ich zastúpenia by bola vhodná skôr pre špecializovanú prácu.

Za jeden z najväčších prínosov monografie treba pokladať zameranie autorov na najsúčasnejšie obdobie, ich analýzy sa sústreďujú na texty z posledných pätnástich rokov, ba niektoré sú ešte užšie zamerané len na posledných 10 rokov (literárne texty), príp. len na rok 2014 (reklamné texty). V kapitole o štýle mediálnej komunikačnej sféry sa nájdú texty z prvej polovice roka 2015. Záujem čitateľa určite vzbudia aj tie časti kapitol, ktoré sú venované vývinovým tendenciám komunikácie v jednotlivých komunikačných sférach. Ako jednotný menovateľ sa v nich objavuje prognózovaný vplyv elektronickej komunikácie, predovšetkým internetu, reflektovaný na súčasnej úrovni vo všetkých kapitolách monografie.

Predpokladanými adresátmi publikácie sú podľa úvodného slova Petra Mareša jednak profesionálni používatelia češtiny (lingvisti, študenti, predovšetkým bohemisti, učitelia, prekladatelia, redaktori). Ambíciou autorov bolo osloviť aj takých používateľov češtiny, ktorí by mali záujem len o niektorú z analyzovaných komunikačných sfér, a v neposlednom rade aj laických čitateľov. Tomuto zámeru sa prispôsobila nielen kompozícia knižky, ale aj dikcia výkladov, ktoré z nej robia veľmi čitateľnú publikáciu.

Celkovo možno konštatovať, že hlavný cieľ, a to komplexné predstavenie štýlu súčasných textov vo vybraných dôležitých komunikačných sférach, monografia viac než splnila. *Stylistika psané a mluvené češtiny* prináša veľmi cenné teoretické aj dokladové poznatky o hlavnom predmete svojho záujmu, o stylistickej a štýlovej podobe veľkej časti súčasnej jazykovej komunikácie, vytvárajúc tým základ možných budúcich návratov a rozšírení, a zároveň je prítiažlivým svedectvom o kultúre súčasnej českej spoločnosti.

Daniela Slančová

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

⁴ Na s. 185 sa v tejto kapitole chybné uvádza názov časopisu *Kultúra slova*: „... v roce 1967 byl Československý terminologický časopis nahrazen slovakistickým časopisem *Kultúra řeči*;...“ – kurzíva je originálna.

KELIH, Emmerich – FUCHSBAUER, Jürgen – NEWERKLA, Stefan Michael (eds.): *LEHNWÖRTER IM SLAWISCHEN. EMPIRISCHE UND CROSSLINGUISTISCHE PERSPEKTIVEN*. (Sprach- und Kulturkontakte in Europas Mitte. Studien zur Slawistik und Germanistik. 6.) Frankfurt am Main etc.: Peter Lang Verlag 2015. 262 s. ISBN 978-3-631-65994-6.

Nie je to tak dávno, čo sme na stránkach Jazykovedného časopisu (2013, roč. 64, č. 1, s. 70 – 73) priniesli informáciu o novej edičnej sérii *Jazykové a kultúrne kontakty v strednej Európe. Štúdie zo slavistiky a germanistiky*, ktorej prvý zväzok s názvom *Jazykové kontakty v strednej Európe* vyšiel v r. 2012. Blízkej tematike je venovaný aj najnovší, šiesty zväzok uvedenej série (*Prevzatia v slovanských jazykoch*), prinášajúci deväť z jedenástich referátov, ktoré odznali na rovnomennom medzinárodnom workshope uskutočnenom 25. a 26. septembra 2014 v Ústave slavistiky Viedenskej univerzity.

Ako v úvode k zborníku pripomínajú jeho vydavатели, primárnym podnetom pre usporiadanie zmienenej podujatia sa stal medzinárodný vedecký projekt *Loanword Typology* (ďalej LWT), realizovaný v r. 2004 – 2008; tematika workshopu zároveň poskytla vhodný rámec pre prezentáciu aktuálneho stavu vo výskume lexikálnych prevzatí v slovanských jazykoch.

Skôr ako pristúpime k informácii o recenzovanej publikácii, považujeme za vhodné stručne pripomenúť slovenskému čitateľovi aspoň základné fakty o projekte LWT. Ide o typologicky orientovaný projekt, skúmajúci prítomnosť prevzatých výrazov v lexike vyjadrujúcej 1 460 významov (angl. *meanings*) patriacich do 24 lexikálno-sémantických skupín. Na základe jednotného „súpisu významov“ (*meaning list*) sa analyzovala slovná zásoba 41 jazykov z geneticky rôznych jazykových skupín, pričom napr. indoeurópska jazyková rodina bola zastúpená len 6 jazykmi (angličtina, dolná lužická srbčina, holandčina, rómske nárečie slovenskej obce Selice, rumunčina, stará horná nemčina); príslušný lexikálny materiál je voľne dostupný v internetovej databáze *Word Loanword Database* (online: <http://wold.clld.org/>). Cieľom projektu bolo zhodnotiť mieru výskytu prevzatí podľa jednotlivých lexikálno-sémantických skupín a formulovať všeobecnejšie závery typologického charakteru, súvisiace s procesmi či mechanizmami preberania lexiky z iných jazykov. Syntetizujúcim výstupom projektu sa stala kolektívna monografia *Loanwords in the World's Languages. A Comparative Handbook* (eds. Martin Haspelmath – Uri Tadmor. Berlin – New York: De Gruyter Mouton 2009. xxii, 1 082 s.).

Ako sme už uviedli, v rámci projektu LWT boli slovanské jazyky zastúpené len dolnou lužickou srbčinou; aj táto okolnosť mohla azda poslúžiť ako inšpirácia pre tri príspevky publikované v recenzovanom zborníku, ktorých autori sa zamýšľajú nad otázkami koncepcie uvedeného projektu a prakticky ju aplikujú na lexikálny materiál ďalších slovanských jazykov. – Emmerich Kelih (Viedeň) v štúdiu *Probleme der empirischen Lehnwortforschung: Lehnwörter im Basiswortschatz (Slowenisch) und ein frequenzbasierter Ansatz (Kroatisch)* konštatuje, že počet významov zvolených pre projekt LWT približne zodpovedá tomu, čo sa obyčajne považuje za základnú slovnú zásobu, upozorňuje však, že výberu jednotlivých významov, ako aj ich priradeniu ku konkrétnym lexikálno-sémantickým skupinám sa dá vyčítať určitá subjektivnosť, intuitivnosť či arbitrárnosť. Zároveň uvádza dve možné alternatívy pre voľbu východiskového materiálového korpusu: 1. zoznamy základných pojmov či významov

využívané v glottochronológii (Morris Swadesh; pre slovanské jazyky vypracoval príslušný zoznam ukrajinský jazykovedec Olexandr Savyč Meľnyčuk); 2. zohľadnenie frekvenčného kritéria, resp. využitie frekvenčných slovníkov konkrétnych jazykov. Na základe mierne upraveného Swadeshovho zoznamu, obsahujúceho 212 významov rozdelených do 8 lexikálo-sémantických skupín, autor analyzuje prevzaté výrazy v slovinčine; možnosti druhej alternatívy (analýza 1 500 najfrekventovanejších výrazov) preveruje na chorvátskom lexikálnom materiáli. – Chorvátčina je aj predmetom bádateľského záujmu Cathariny Stamaty Krebs-Garić (Viedeň), ktorá v príspevku *Lehn- und Erbwortschatz des Kroatischen in der semantisch-lexikalischen Gruppe „Religion und Glaube“ im Lichte von Etymologie und Empirie* skúma lexikálo-sémantické pole „náboženstvo a viera“, podľa zistení projektu LWT predstavujúce skupinu s najväčším percentuálnym podielom prevzatých výrazov (až 41,2 % lexikálneho materiálu všetkých skúmaných jazykov); podľa autorky môže byť jej výskum v chorvátčine osobitne zaujímavý aj vzhľadom na fakt, že chorvátčina sa považuje za „obzvlášť puristický jazyk“ (s. 75). Autorka podrobne analyzuje z etymologického hľadiska chorvátske ekvivalenty pre 26 významov uvedených vo východiskovom zozname projektu, pričom upozorňuje, že takmer v každom prípade možno uviesť viac chorvátskych ekvivalentov (napr. až 26 výrazov vyjadrujúcich význam „demon/devil“ a pod.), ktoré však nie vždy patria do štandardného jazyka, sú známe len z časti chorvátskych nárečí, resp. predstavujú archaizmy. Aj C. S. Krebs-Garić sa prikláňa k záveru, že pri výbere lexikálnych ekvivalentov pre potreby projektu (aj na účely eventuálneho porovnávania s inými jazykmi a pod.) by bolo vhodné zohľadňovať i frekvenčné kritériá v zmysle údajov frekvenčného slovníka, resp. aktuálnych poznatkov korpusovej lingvistiky. – Saskia Pronk-Tiethoff (Leiden) v príspevku *The Methodology of the Loanword Typology Project: Opportunities for the Investigation of Loanwords in Slavic* v súvislosti so spracovaním dolnej lužickej srbčiny a holandčiny v projekte LWT upozorňuje, že kategória prevzatí, ako je definovaná v projekte, nezohľadňuje napr. domáce odvodeniny od prevzatého slovného základu či kalky utvorené podľa cudzej predlohy; v materiálovej databáze projektu sa takýto lexikálny materiál zaraďuje do skupiny „nič nenasvedčuje prevzatiu“ (*no evidence for borrowing*), čo nepochybne skresľuje reálny obraz o jazykových kontaktoch. Autorka takisto poukazuje na nie vždy jednotnú prax pri uvádzaní chronologických údajov o lexikálnych prevzatiach a pripomína, že informácia o najstaršom písomnom doklade nemusí v prípade prevzatého slova postačovať, keďže samotný proces prevzatia sa mohol uskutočniť oveľa skôr. V záverečnej časti príspevku sa S. Pronk-Tiethoff pokúša interpretovať v intenciách projektu LWT staré slovanské, resp. už praslovanské prevzatia z germánskych jazykov; v tejto súvislosti o. i. konštatuje potrebu zohľadňovať aj odlišnosť situácií, za akých mohli byť preberané rôzne výrazy v rámci rovnakej lexikálo-sémantickej skupiny.

Z metodologického hľadiska je osobitne zaujímavá štúdia Stefana Michaela Newerklu (Viedeň) *Kernproblembereiche der Lehnwortforschung anhand von Beispielen aus dem Kontaktbereich Deutsch, Tschechisch und Slowakisch*, v ktorej autor na rozsiahlom materiáli nemeckých prevzatí v češtine a slovenčine ilustruje rôzne aspekty výskumu jazykových kontaktov v sfére lexiky, ako sú dôležitosť filologickej dokumentácie (význam najstarších dokladov na skúmané prevzatia), potreba zohľadňovania fonetických procesov súvisiacich s preberaním, fenomén citlivosti prijímajúceho prostredia voči výrazom cudzieho pôvodu, úloha purizmu pri jazykovej kodifikácii, areálovolingvistické a jazykovozemepisné aspekty prevza-

tej slovnej zásoby a pod. – Problematika nemecko-inojazyčných kontaktov v sfére lexiky je aj témou príspevku Stefana Engelberga a Petra Meyera (obidvaja Mannheim) *Das Lehnwortportal Deutsch als kontaktlinguistisches Forschungsinstrument* o príslušnom internetovom portáli (online: <http://lwp.ids-mannheim.de/>), zamýšľanom ako databáza lexikálnych prevzatí z nemčiny v iných jazykoch; takáto databáza by zároveň mohla slúžiť aj ako akýsi „obráteneý slovník prevzatí“, umožňujúci zisťovať, do ktorých jazykov prenikol ten-ktorý nemecký výraz. Autori sa zároveň venujú problémom súvisiacim s používateľsky vhodným onomaziologickým usporiadaním prezentovaného lexikálneho materiálu, pričom uvažujú aj o jeho sémantickej klasifikácii v zmysle projektu LWT. – Možnosti využitia nových technológií pri výskume lexikálnych prevzatí ilustruje príspevok Ruprechta von Waldenfelsa (Krakov) *Inner-Slavic contact from a corpus driven perspective*, ktorý na základe paralelných korpusov skúma inoslovanské sufixálne substantívne a prefixálne verbálne deriváty využívané ako ekvivalenty lexém vystupujúcich vo východiskovom ruskom texte (román Michaila Bulgakova *Majster a Margaréta*). Autor dospieva aj k určitým záverom o miere blízkosti jednotlivých slovanských jazykov, ktoré nezodpovedajú ich tradičnej trichotomickej klasifikácii na južné, západné a východné; takáto blízkosť (napr. synchrónne substantívne derivačné paralely v bulharsko-ruskej relácii) môže byť spôsobená preberaním príslušného výraziva, v uvedenom prípade z ruštiny do bulharčiny.

Tri príspevky sú venované relevantnej problematike slovanských jazykov Balkánskeho polostrova. – Jürgen Fuchsbauer (Regensburg – Viedeň) sa v štúdií *Gräzisierung versus Sprachpurismus – Zum Fremdgut im Wortschatz des bulgarischen Kirchenslawisch des 14. Jahrhunderts* zameriava na niektoré aspekty jazykovej reformy cirkevnoslovanského písomníctva v druhej Bulharskej ríši, konkrétne v prvej polovici 14. stor. Táto reforma súvisela s vypracovávaním nových prekladov gréckych originálov, resp. s revíziou starších prekladov; cieľom tu bolo odstrániť obsahové nepresnosti v existujúcich prekladových textoch, resp. aj pozdvihnúť ich celkovú jazykovú úroveň. Za základné atribúty reformy autor považuje „grēcizáciu, archaizáciu a štandardizáciu“ (s. 173), upozorňuje však i na existenciu protikladných tendencií, majúcich skôr puristický charakter: ich prejavom je najmä odmietanie výrazov cudzieho, predovšetkým gréckeho pôvodu, ktoré sa už etablovali v staršom písomníctve, a ich nahrádzanie novovytváranými domácimi ekvivalentmi (napr. *blagověstie* namiesto zaužívaného *evangelie* a pod.). Podľa J. Fuchsbauera takáto prax súvisela s úsilím o napodobňovanie gréckych predlôh pomocou prostriedkov domáceho jazyka, o ktorom svedčí aj syntaktická stránka dobových bulharských cirkevnoslovanských pamiatok. – Barbara Sonnenhauser (Zürich) analyzuje v štúdií *Borrowing in context: a pragmatic perspective on Turkisms in pre-standardised Balkan Slavic* turecké výrazy v južnoslovanských textoch z „predštandardizačného“ obdobia od konca 17. stor. do polovice 19. stor., keď už možno pozorovať približovanie písomného jazyka živému jazyku. Zatiaľ čo staršia odborná literatúra, primárne skúmajúca uvedené texty ako pamiatky príslušných slovanských jazykov, príležitostne upozorňovala na údajný nesystematický výskyt turcizmov v nich, autorka príspevku pristupuje k tejto problematike v kontexte dobovej jazykovej situácie balkánskych Slovanov. V uvedenej súvislosti rozlišuje tzv. integrované turcizmy (prevzatia označujúce nové reálie, resp. vyplňajúce v preberajúcom jazyku akúsi „sémantickú medzeru“ a pod.) a prípady neintegrovaných prevzatí, keď mohlo byť použitie turcizmov motivované rôznymi okolnosťami pragmalingvistického charakteru: pisateľ takto dával najavo príjemcovi svojho textu, že adekvátne ovláda turečtinu

ako úradný jazyk Osmanskej ríše a prestížny jazyk v jej mestských centrách, mohol siahnuť po tureckom výraze v záujme zrozumiteľnosti (prípady, keď za bulharským či srbským výrazom nasleduje jeho vysvetľujúci turecký ekvivalent, ktorého znalosť sa u recipienta predpokladala), ale aj s cieľom dosiahnuť požadovaný štylistický efekt a pod. – Príspevok Alexandra Kuperdyaeva (Innsbruck) *Ottoman language heritage in Macedonian: Un colosse aux pieds d'argile?* je venovaný slovám tureckého pôvodu v macedónčine. Podľa autorových zistení doterajšie etymologické výskumy identifikovali v tomto jazyku spolu 3 155 turcizmov; autor skúmal, v akom rozsahu sa takýto „diachrónny zoznam“ používa v súčasnom štandardnom jazyku, pričom mu ako východisko poslúžili internetové vydania dvoch macedónskych denníkov za obdobie r. 2006 – 2014. V analyzovanom materiálovom korpuse možno nájsť doklady len na 1 083 lexém (34,3 %) z preverovaného inventára macedónskych turcizmov, pričom iba pre 17,3 % lexém bolo zaznamenaných viac ako 10 výskytov; uvedené fakty štatistického charakteru potvrdzujú ústup výrazov tureckého pôvodu v macedónčine.

Na záver možno konštatovať, že – ako sme sa pokúsili naznačiť v tejto stručnej informácii – recenzovaná publikácia poskytuje čitateľovi prehľad o aktuálnych výskumoch lexikálnych prevzatí v slovanských jazykoch (a nielen v nich); zborníkové príspevky môžu takisto viesť aj k úvahám o perspektívnych aktivitách v tejto oblasti. Plne rešpektujúc novšie bádateľské postupy, považujeme zároveň za žiaduce pripomenúť v tejto súvislosti rozvážne slová S. M. Newerkla, ktorý vo svojom príspevku – nadväzujúc na úvahy českého jazykovedca a literárneho vedca Alexandra Sticha – poukazuje na „prevládajúce spoločenské preceňovanie aktuálneho a údajne moderného“, pri ktorom sa stráca „všeobecné uvedomovanie si historických súvislostí“; výsledkom je stav, keď niektoré lingvistické výskumy produkujú „výsledky, ktoré nám prinášajú predovšetkým mnoho informácií o jazykovedných teóriách a metódach bádateľov“, pričom nedostatočne zohľadňujú minulosť a samotný pôvod skúmaných javov. V naznačenom kontexte S. M. Newerkla konštatuje, že fundované výskumy v sfére lexikálnych prevzatí „môžu napokon stavať iba na spoľahlivých (hie- und stichfesten) filologických poznatkoch, ktoré sú založené na solídnom diachrónnom a etymologickom výskume“, a pripomína, že ani pri aplikovaní nových, resp. inovatívnych prístupov vo výskume lexikálnych prevzatí by sa nemalo „zabúdať na solídnu filologickú prácu, ktorá je potrebná, aby vôbec bolo možné identifikovať prevzaté výrazy a správne interpretovať ich ďalší vývin“ (s. 62).

Lubor Králik
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Bratislava